

них працівників, а також систему послідовних дій, що додає процесові розвитку соціально-перцептивної компетентності продуктивний характер.

Даний алгоритм містить 3 послідовні, взаємодоповнюючих і взаємообумовлених етапи. Для кожного етапу визначені мети, задачі і програма розвитку компонентів соціально-перцептивної компетентності.

Метою першого етапу є переважний розвиток мотиваційного і когнітивного компонентів соціально-перцептивної компетентності працівників. Ціль другого етапу: переважний розвиток емоційного компонента соціально – перцептивної компетентності. Ціль третього етапу: переважний розвиток операціонально-діяльностного й емоційного компонента соціально-перцептивної компетентності.

Основними технологіями роботи були: діагностика, тренінг, консультування, психокорекція результатів роботи, рішення ситуацій професійного спілкування і самооцінка особистісних рис.

Проведене дослідження показує можливості на якісно новому рівні вирішувати задачі перебудови системи взаємодії в процесі професійного спілкування, а також задачі підвищення професійної компетентності оперативних працівників та упровадження розробленої теоретичної моделі соціально-перцептивної компетентності в реальну практику діяльності оперативних підрозділів міліції.

Психологія особистої безпеки

С. Ю. Лебедева – кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Університету цивільного захисту України

Психологічні основи особистої безпеки фахівців МНС України в екстремальних умовах

Проблема психологічної підготовки фахівців МНС України до виконання завдань в екстремальних умовах з метою підвищення особистої безпеки придбала в цей час особливу актуальність. Завдання й функції, покладені на МНС України, повинні безумовно й ефективно виконуватися як у повсякденних умовах, так і в екстремальних

Особиста професійна безпека фахівців МНС України являє собою систему спеціальних захисних, тактичних, педагогічних і психологічних мір, що дозволяють забезпечити збереження життя, фізичного й психічного здоров'я фахівців МНС України за умови підтримки високого рівня ефективності професійних дій. Особиста безпека ґрунтується на достатньому рівні професійної підготовленості фахівців, що припускає також володіння безпечними методами праці, сформованою особистісною установкою на виживання, психологічними якостями, що дозволяють адекватно оцінювати обстановку, приймати швидкі й правильні рішення й не втрачати самовладання в небезпечних ситуаціях.

Діяльність МНС України протікає в напружених умовах, конфліктних ситуаціях, небезпечних для життя обставинах. Особливо важкі надзвичайні обставини, викликані явищами й факторами природного, техногенного або соціального характеру, які порушують нормальне життя населення на конкретній території. Це дії стихійних сил природи (землетрусу, урагани, лісові пожежі, селі та ін.), аварійні зміни техносфери (аварії на хімічних, екологічно небезпечних виробництвах, атомних електростанціях, катастрофи транспорту, руйнування будинків та ін.) і соціальні катаклізми (терористичні акти, захоплення заручників і літаків і ін.).

Подібні ситуації, умови, обставини роблять на фахівців МНС України сильний психологічний вплив і йменуються звичайно *екстремальними* (особливими, винятковими, надзвичайними). Вони створюють більші складності в рішенні професійних завдань, позначаються на успішності дій, жадають від особового складу психологічної стійкості й особливого вміння діяти за таких умов.

Найважливішим компонентом у системі забезпечення безпеки фахівців МНС України є їхня професійна захищеність.

Однак поняття «захищеність фахівців МНС України» варто розглядати в контексті питань забезпечення їхньої особистої безпеки. Профе-

сійна захищеність фахівців МНС України – явище багатопланове, що включає цілий комплекс взаємозалежних, але самостійних компонентів. Серед них можна назвати наступні:

- *економічна захищеність* – відповідність матеріального забезпечення фахівця системи МНС України його об'єктивним матеріальним потребам;
- *правова захищеність* – відповідність правової й нормативної бази діяльності МНС України об'єктивним умовам і завданням цієї діяльності.
- *матеріально-технічна захищеність* – відповідність матеріально-технічного забезпечення професійної діяльності фахівців її об'єктивним умовам і завданням;
- *соціально-психологічна захищеність* – відповідність суспільної думки про діяльність системи МНС України об'єктивним оцінкам її діяльності, а також відповідність «образа фахівця МНС України» реальним професійним «Я-особистим» типам фахівців. Особливим аспектом «внутрішньої» соціально-психологічної захищеності є стабільний сприятливий емоційно-психологічний клімат у колективах і адекватний стиль керівництва колективом;
- *кадрова захищеність* – відповідність рівня професійної надійності персоналу (тобто моральних, інтелектуальних, емоційно-вольових якостей фахівців і їхньої професійної компетентності) вимогам, пропонованим до особистості фахівця системою МНС України, її завданнями й реальними умовами діяльності;
- *інформаційна захищеність* – відповідність можливостей одержання інформації, необхідної для ефективної професійної діяльності (у тім, числі наукових і практичних знань, умінь і навичок), реальної необхідності мати таку інформацію для рішення професійних завдань і забезпечення професійної захищеності й особистої безпеки.
- *психологічна захищеність* – відповідність спеціальних мір, спрямованих на профілактику й запобігання психологічної деформації особистості фахівця МНС України під впливом стресів і емоційно-психологічних перевантажень, ступеня реального впливу на нього психотравмуючих факторів, пов'язаних із професійною діяльністю;
- *фізична захищеність* – відповідність комплексу правових, матеріально-технічних, управлінських і інших мір, що забезпечують схоронність життя й здоров'я фахівців МНС України при рішенні (або у зв'язку з рішенням) ними професійних завдань, реальним можливостям знизити цей ризик до об'єктивної межі.

Професійна захищеність – це, насамперед, захищеність фахівця МНС України від необхідності вирішувати цілий комплекс проблем, що впливають на ступінь його професійної безпеки, дозвіл яких перебуває за межами його реальних можливостей. Іншими словами, це створення комплексу необхідних передумов для забезпечення особистої безпеки фахівця МНС України в сфері професійної діяльності.

Система МНС у цілому і її конкретні підрозділи так само, як і окремі фахівці, реально виступають як об'єкт забезпечення захищеності, тому що рішення багатьох економічних, матеріально-технічних, правових і соціальних проблем перебуває навіть поза компетенцією системи МНС України в цілому.

Найбільше можливості система МНС України має в плані організації роботи із забезпечення кадрової, соціально-психологічної, інформаційної, психологічної й фізичної захищеності.

У цей час відбувається перебудова всієї системи підготовки фахівців МНС України.

Створення необхідного рівня захищеності – процес складний і багатоплановий, багато в чому залежний від діяльності системи МНС України в цілому. Професійна захищеність значно ширше, ніж професійна безпека фахівця МНС України. Вона є однією з інтегративних характеристик сформованих, у тому числі й створюваних системою МНС України, *умов діяльності фахівця*, які формуються під впливом різних факторів:

1. *Екстремальні морально-психологічні фактори:*

- спостережувані людські втрати, позбавлення, розруха, загибель людей, групи, жертви, страждання, горе людей, їхній нестаток, стерпні тяготи, матеріальний збиток, заклики про допомогу й ін.;
- загальна дезорганізація життя на території, у місті та ін. Незвичайне поведіння громадян (паніка, юрби, біженці, істерія, агресивність);
- більша значимість подій, що відбуваються, розуміння особистої причетності до них;
- небезпека для здоров'я й життя громадян, що перебувають у зоні екстремальних подій, що відбуваються, а також своїх колег і себе особисто;
- колективізм, солідарність, що виражаються в розумінні необхідності діяти спільно, узгоджено зі своїми товаришами по службі й взаємодіючих підрозділах, не підводити один одного, надавати взаємну підтримку й виторг, іти за прикладом інших і самому показувати приклад;

Ця група факторів робить сильний морально-психологічний вплив, жадаючи від фахівця високої морально-психологічної підготовленості, стійкості, самовладання.

2. *Екстремальні професійно-психологічні фактори* відрізняються загальним впливом на психіку, що утрудняє реалізацію звичайних, відпрацьованих раніше дій, успішно виконуваних у робочих умовах. Це наступні фактори:

- *новизна, незвичайність*. Екстремальні ситуації понад підвищену складність бувають у більшості фахівців МНС України різноманітні, вони менш звичні для них, відрізняються певною унікальністю, що вимагає діяти не шаблоном, а гнучко;
- *раптовість, стрімкість, дефіцит часу*. Екстремальні ситуації змушують фахівця МНС України діяти швидко, реагувати на зміни негайно й адекватно, не відстаючи від темпу зміни обстановки й розвитку подій;
- *раптовість, стрімкість, дефіцит часу*. Екстремальні ситуації змушують фахівця МНС України діяти швидко, реагувати на зміни негайно й адекватно, не відстаючи від темпу зміни обстановки й розвитку подій;
- *високі навантаження*. Діяти в складних умовах значить використовувати всі свої можливості, гранично напружуватися, показуючи всі, на що здатний фахівець МНС України. При цьому навантаження жадають від людини комплексної реакції (впливу): розумової, емоційної, вольовий, фізичної. При надзвичайних обставинах особовому складу нерідко доводиться вирішувати завдання в умовах різного роду позбавлень (можливих порушень прийому їжі, умов для відпочинку й сну, дотримання особистої гігієни та ін.);
- *тривалі навантаження* – характерний для даної діяльності фактор.
- *невизначеність*. Практично завжди фахівцеві МНС України доводиться діяти в обстановці інформаційної невизначеності: неясності й недостачі інформації, великій кількості інформації (істотної й не має значення, достовірної й брехливої, застарілої й неточної, певної й суперечливої). Завдання зводиться до ухвалення рішення діяти навіть при невизначеності ситуації, причому так, щоб не робити помилок;
- *ризик*. Ризик є в будь-якій професії й будь-якій справі. Однак у системі МНС України він присутній практично постійно, причому ступінь ризику, імовірність невдачі тут підвищені. Самі види ризику різноманітні: ризик зриву рішення службового завдання, ризик одержання стягнення,

ризик звільнення з посади, ризик одержання фізичного ушкодження, ризик для свого життя, ризик для свого авторитету й морального престижу й т.п.

Професійна безпека залежить від рівня професійної захищеності, вона безпосередньо пов'язана з реальним ступенем професійного ризику й здатністю фахівців звести ризик до мінімально можливої межі при рішенні професійних завдань.

Ризик – це дії фахівців МНС України, що характеризуються невідомістю результату й можливим настанням несприятливих наслідків у випадку невдачі. Ризиковане поведіння залежить від ситуації діяльності й особистісних якостей фахівців МНС України. Звичайно при ухваленні рішення про ризик ураховують два основні фактори: імовірність невдачі й невдачі, що відчувається як очікуваний збиток. Ризик характеризується можливістю вибору між менш або більше небезпечними для фахівця МНС України варіантами поведіння, але розрізняються по ступені їхньої ефективності з погляду досягнення результатів діяльності. Часто ризиковане поведіння дозволяє досягти мети діяльності швидше й з мінімальними втратами.

Ризик психологічний – це можливість одержання психологічних травм, психологічної дестабілізації особистості під впливом стресів і емоційно-психологічних перевантажень, пов'язаних із професійною діяльністю. І, нарешті, ризик фізичний – небезпека для життя й здоров'я, пов'язана із професійною діяльністю. Відповідно, професійна безпека фахівця МНС України містить у собі як складові безпеку матеріальну, професійно-моральну, психологічну й фізичну.

М. Г. Логачев – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та прикладної психології і педагогіки Харківського національного університету внутрішніх справ

Психотравмуючі фактори застосування вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів

У зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в Україні, суттєво зросла значимість вогневої підготовки персоналу органів внутрішніх справ. Це обумовлено тим, що значна кількість злочинів здійснюються за використанням вогнепальної зброї.

Застосування зброї у правоохоронній діяльності є крайнім заходом захисту від небезпечних посягань. Як правило, зброя застосовується при стрільбі із нестандартних положень, після певного фізичного або психічного навантаження та ін. Тому актуальність покращення стану вогневої підготовки працівників ОВС у даний час є нагальною.

Кульова стрільба, яка історично мала військово-прикладне значення, у цей час розділилася на два самостійних напрямки – спортивну кульову стрільбу за стандартами Міжнародної федерації стрількового спорту